

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat pienten ja keskisuurten yritysten merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa

Tiedon puute tuomioistuinsovittelun mahdollisuudesta, avustajien riittämättömät suositukset, epätietoisuus menettelyn sisällöstä ja osapuolten epäileväinen suhtautuminen menettelyä kohtaan. Lisäksi kustannukset, koska jos yrityksellä ei ole oikeuskuluja kattavaa vakuutusta, voivat sovittelumenettelyn kulut olla ongelma ainakin tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa, jossa osapuolet vastaavat sovittelijan palkkiosta. Tuomioistuinsovittelun etuna voidaan pitää tässä suhteessa sen edullisuutta.

Tulisiko riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä kehittää sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen suuntaan? Jos, niin millä tavalla?

Kyllä.

Tuomioistuinsovittelun käyttöä voisi edistää säätämällä riita-asian osapuolten velvollisuudeksi haastehakemuksessa ja siihen annettavassa vastauksessa ottaa oma-aloitteisesti kantaa tuomioistuinsovittelun aloittamiseen esimerkiksi niin, että sovitteluun kielteinen kanta olisi perusteltava. Säännökset tulisi liittää oikeudenkäymiskaareen (5 luku 2 § ja 5 luku 10 §).

Pitäisikö alustavaan sovitteluistuntoon osallistumisesta säätää laissa?

Ehdotusta voisi selvittää tarkemmin.

Pakollinen sovitteluistunto voisi olla hyödyllinen, mutta se vaatisi tuomioistuinten resurssien lisäämistä. Sovitteluistunto tulisi järjestää hyvin nopeasti riidan vireille tulon jälkeen, jotta se olisi merkityksellinen. Toisaalta on tilanteita, joissa osapuolet eivät ole kohdanneet saman pöydän

ääressä aikaisemmin ja sovinnon selvittäminen aikaisessa vaihteessa olisi tehokasta. Alustava sovitteluistunto voisi sopia pieniin riitoihin, joissa oikeudenkäyntikulujen kasvu voi muuten riidan myöhemmässä vaiheessa muodostua sovinnon esteeksi. Sovitteluistunto myös yhdenmukaistaisi prosessia, koska nyt sovittelun tarjoaminen vaihtelee sen mukaan, kuka kärjätuomari juttua käsittelee ja kuinka aktiivinen hän on sovitteluvaihtoehdon tarjoamisessa.

Kärjäoikeuksissa on vireillä melko paljon sellaisia riitoja, joissa pakollinen sovitteluistunto olisi todennäköisesti tarpeeton. Tämän takia sovitteluistunnon pakollisuuteen tulisi säätää poikkeus eli sitä ei olisi syytä järjestää, jos se arvioidaan tarpeettomaksi.

Pakollisen sovitteluistunnon sijasta riita-asioissa voisi ainakin nykyistä useammin järjestää ns. alustavan valmisteluistunnon (esimerkiksi etävälisein), jossa sovittaisiin jutun aikataulusta ja mahdollisista tarvittavista valmistelutoimista kuten vielä nimeämättömän todistelun toimittamisesta. Prosessin alkuvaiheessa pidettävän istunnon nimitys voisi siksi olla muukin kuin ”sovitteluistunto”. Alustavan istunnon järjestämisen tulisi olla tehokkuuden näkökulmasta juttua käsittelevän tuomarin tehtävä, joten siinä ei voisi käyttää sovittelun kaikkia keinoja, mutta siinä voitaisiin päättää jutun siirtämisestä varsinaiseen tuomioistuinsovitteluun. Tällaisen kokoontumisen joustavan järjestämismahdollisuuden turvaaminen voisi vaatia muutenkin tarkempaa pohdintaa, jotta oikeudenkäyntien julkisuusperiaate ei esimerkiksi vaikeuttaisi mahdollisuuksia järjestää tätä alustavaa istuntoa/ keskustelutilaisuutta joustavasti esimerkiksi etävälisein.

Näettekö tarvetta kehittää tuomioistuinsovittelua koskevaa lainsäädäntöä ja millä tavalla, jotta siitä tulisi nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun?

Asiaa tulisi selvittää tarkemmin, jos kohdassa 3 mainittu alustava sovitteluistunto (tms.) toteutuu.

Tuomioistuinsovittelua koskeva laki soveltuu muuten jo nykyisin hyvin pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun ja sitä käytetään yritysten välisten riitojen sovittelussa.

Pitäisikö Suomeen luoda selvityksessä esitetty tuomioistuimen ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely? Jos, niin millainen?

Emme näe olennaista tarvetta seuraavilla perusteilla.

Nykyisessä tuomioistuinsovittelua koskevassa laissa on säädetty mahdollisuudesta nimetä sovittelijana toimivalle kärjätuomarille avustaja asiantuntemuksen turvaamiseksi tai sovittelun edistämiseksi muuten (tuomioistuinsovittelulaki 394/2011, 5 § 2 mom). Avustajan palkkion ja korvauksen maksamisesta vastaavat osapuolet. Tätä lainkohtaa ei käytännössä ole sovellettu. Lainkohta jo nykyisin tarjoaisi mahdollisuuden avustajan käyttöön erikoisosaamista vaativissa jutuissa ja sen käyttö lisääntyisi, jos avustajan palkkion voisi kattaa valtion varoista.

Arvioitaessa tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelijainstituution luomista on otettava huomioon, että tuomioistuinsovittelu toimii varsin hyvin, määrät ovat kasvaneet tasaisesti, toiminnan tuloksellisuus on hyvä ja sovittelijoiden ammattitaito on kasvanut sovittelumäärien lisääntyessä. Kuten selvityksestä ilmenee, muiden sovittelumahdollisuuksien (asianajajasovittelu, RIL-sovittelu ja FAI sovittelu) käyttö on jäänyt vähäiseksi. Käräjäoikeuksissa toimii useita sovittelusta innostuneita ja siihen erikoistuneita taitavia käräjätuomareita, joista osalla on kokemusta ammattiuraltaan esimerkiksi liike-elämästä. Tuomioistuinsovittelun eduksi on katsottava lisäksi sen edullisuus ja kustannustehokkuus.

Emme katso edellä lausutun perusteella järkeväksi korvata nykyistä tuomioistuinsovittelujärjestelmää ulkoistamalla sovittelu tuomioistuinten ulkopuolille. Tätä tosin selvityksessä ei ole suoranaisesti ehdotettukaan.

Emme näe estettä luoda järjestelmää, jossa käräjäoikeus voisi osapuolten pyynnöstä nimetä ulkopuolisen sovittelijan ennen kuin riita tulee käräjäoikeuteen vireille. Riidan tultua vireille, sen sovittelu olisi tarkoituksenmukaisempaa toteuttaa ainakin pääsääntöisesti tuomioistuinsovittelussa. On epäselvää, missä määrin kerrottu mahdollisuus ns. virallisen ulkopuolisen sovittelijan nimeämiseen vaikuttaisi tuomioistuinten ulkopuolisia sovitteluita lisäävällä tavalla. Selvää on, että valtion mahdollisesti vastatessa sovittelijan palkkiosta kokonaan tai osittain, tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelu voisi saavuttaa paremman suosion. Sovittelujen määrä voisi toisaalta olla varsin vähäinen, jolloin näiden ulkopuolisten sovittelijoiden ammattitaito ei välttämättä pääsisi sovittelukokemuksen lisääntymisen myötä karttumaan. Kustannuksia arvioitaessa on tarkoin selvitettävä, miten oikeudenhoidon nykyisinkin liian niukkaa resurssia on järkevintä suunnata.

Näettekö tarvetta sille, että pienten ja keskisuurten yritysten välisiä riitoja voitaisiin käsitellä jossakin ratkaisusuositusta antavassa lautakunnassa kuten kuluttajariitalautakunnassa?

Pienten riitojen ratkaisu- tai sovittelumahdollisuus kuluttajariitalautakunnan tyyppisessä elimessä olisi positiivinen mahdollisuus, mikäli oikeudenhoidon resurssit olisivat huomattavasti korkeammat kuin nyt. Ottaen huomioon esimerkiksi kuluttajariitalautakunnan ratkaisujen käsittelyajat, on erittäin vaikea nähdä, että vastaavan järjestelmän luominen yrityksille palvelisi yritysten tarpeita ja saavuttaisi suosiota. Yritykset suosivat jo nykyisin välimiesmenettelyä, koska tuomioistuinmenettely on hidaskäyttöinen. Riitojen sovittelumahdollisuuden luominen kuluttajariitalautakunnan tapaiseen elimeen sen sijaan voisi mahdollisesti palvella mainittujen yritysten tarpeita.

Muita kommentteja selvityksestä?

Tällä hetkellä Itä-Uudenmaan käräjäoikeudessa noin 12,5 prosenttia vireille tulevista laajoista riita-asioista ohjautuu tuomioistuinsovitteluun. Muissa pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksissa (Helsinki ja Länsi-Uusimaa) vastaava prosentti on yli 15 prosenttia. Sovittelumenettelyn edelläkävijänä pidettävässä Oulun käräjäoikeudessa noin 25 prosenttia vireille tulevista riidoista menee tuomioistuinsovitteluun.

Tuomioistuinsovittelun käytön edistämiseksi kaikissa pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksissa on toteutettu ns. sovitteluprojekti. Tyypillisesti sovitteluprojektissa on pyritty sopimaan yhteisistä

menettelytavoista, joilla vireille tulleen riita-asian osapuolille viestitetään tuomioistunsovittelusta ja pyritään ohjaamaan juttuja soviteltavaksi (ks. selvitys s. 30).

Tyypillisesti tuomioistuinsovittelua tarjotaan riita-asian vireillepanon jälkeen; joko haastehakemuksen tultua vireille tai sen jälkeen, kun siihen on annettu kirjallinen vastaus. Käytössä on toisaalta ns. moniovinen toimintatapa ja juttuja voi ohjautua sovitteluun myös kirjallisen valmistelun jatkuessa, valmisteluistunnon jälkeen tai lähellä sovittua pääkäsittelyä. Myös hovioikeuksissa sovitellaan jonkin verran valitusvaiheessa olevia riita-asioita.

Oikeudenkäynnin osapuolet ovat pääsääntöisesti sovittelumyönteisiä, mutta edelleen asenteet sovitteluun vaihtelevat. Myös osa tuomari- ja asianajokunnasta ei pidä sovittelua relevanttina riidanratkaisukeinona ja voi suhtautua siihen negatiivisesti. Kuten selvityksestä hyvin ilmenee, sovittelukulttuurin luominen on pitkä prosessi, joka vie vuosikausia aikaa. Sovitteluun osallistuvat riidan osapuolet ovat pääsääntöisesti erittäin tyytyväisiä tuomioistuinsovitteluun ja antavat siitä positiivista palautetta. Itä-Uudenmaan käräjäoikeudessa tuomioistuinsovitteluista noin 75 prosenttia johtaa sovintoon (tilasto vuodelta 2022). Oikeudenkäyntiin palautuvista jutuistakin osa sovitaan myöhemmin tai niissä voidaan saavuttaa osittainen sovinto. Yleensä tuomioistuinsovittelu koetaan osapuolten taholta hyödylliseksi, vaikka menettely ei johtaisi sovintoon. Myös yritysten välisiä riitoja sovitellaan tuomioistuinsovittelussa.

Selvityksen ehdotus lisätä koulutusta (kohta 3.1., s. 28) on tärkeä. Lakimieskunta, erityisesti asianajajat, ovat avainasemassa sovittelumyönteisyyden lisäämisessä (kohta 5.1.).

Selvityksessä mainittu yrityskulttuurin muutos ja sovittelulausekkeiden ottaminen osaksi sopimuksia ovat myös kannatettavia tavoitteita. Viestintää sovittelusta voisi muutenkin tehostaa. Esimerkiksi kouluissa käytettävät vertaissovittelut voivat edistää yhteiskunnan sovittelumyönteisyyttä, mikäli sovitteluprosessit ovat laadukkaita ja ne koetaan positiivisina. Tärkeää olisi jakaa tietoa siitä, mitä sovittelu on ja miten asiantuntijan (sovittelijan) avustuksella vedetty sovitteluprosessi poikkeaa osapuolten keskinäisistä sovitteluneuvotteluista. Viranomaistenkin sovittelutietoisuutta ja myönteisyyttä tulisi parantaa. Nykyisin esimerkiksi kunnan tai kaupungin ollessa riita-asian osapuoli, viranomaisosapuoli on usein haluton viemään asian sovitteluun ja haluaa siis mieluummin saada asiaan tuomioistuimen ratkaisun. Tämä voinee johtua myös vaikeudesta ottaa asian ratkaisun lopputulos sovittelussa omiin käsiin.

Selvityksen kohdassa 3.5.3. on käsitelty oikeudenkäyntiavustajien palkkiorakennetta, joka perustuu tuntilaskutukseen. Selvityksessä viitataan siihen mahdollisuuteen, että nopea sovinto ei kerrytä lasketettavia tunteja samoin kuin riitely ainakin siihen saakka, kunnes oikeusturvavakuutuksen kattoraja on saavutettu. Voitaneen pitää kuitenkin varsin harvinaisena, että avustajan oman edun tavoittelu menisi sovinnollisuuden edelle. Intressiperusteisten palkkioiden käytön lisäämiselle voi silti olla perusteita (kohta 5.2.).

Tuomioistuinsovittelun käyttöä voisi edistää kysymyksen 2 vastauksessa mainitulla tavalla ja lisäksi kärjäoikeuksiin tulisi rakentaa sovitteluun paremmin soveltuvia tiloja, esimerkiksi Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden nykyisissä toimitiloissa tilat ovat sovittelun kannalta huonot. Viihtyisät tilat kohtuullisine tarjoiluineen ovat omiaan edistämään sovittelujen tuloksellisuutta.

Sovittelijoina toimivien kärjätuomarien sovittelutaitoa tulee edelleen kehittää ja avainasemassa ovat riittävät sovittelumäärät ja jatkuva koulutus. Uusille sovittelijoiksi tähtääville kärjätuomareille on oltava tarjolla riittävän usein koulutusta. Myös palautejärjestelmän luomista tulisi harkita. Osapuolten mahdollisuuksia saada etukäteen tietoja eri sovittelijoina toimivien kärjätuomarien erityisosaamisesta voisi pyrkiä parantamaan. Tiedotusta ja yleistä tietoisuutta tuomioistuinsovittelusta tulisi lisätä ja oikeudenkäyntiavustajien, tuomareiden ja muiden viranomaisten sovittelumyönteisyyttä edistää.

Heikkinen Timo
Itä-Uudenmaan kärjäoikeus